

О. В. Зінченко, доктор історичних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙ ПОЛЬЩІ І ФРАНЦІЇ 1791 р.

Здійснюється порівняльний аналіз конституцій Польщі і Франції 1791 р. Автор доходить висновку про властиву їм низку подібностей і відмінностей. Перші полягають у більш чи менш яскраво виражених впливах на зміст цих документів ідей європейського Просвітництва, Декларації прав людини й громадянина 1789 р., англійської системи парламентської монархії та Конституції США 1787 р. Найбільш радикальними відмінностями постають збереження Конституцією Польщі прав і привілеїв шляхти й землевласників разом із кріпосним правом і радикальність викоренення феодальних порядків Конституцією Франції.

Ключові слова: Конституція, Польща, Франція, розподіл влад.

Згідно з положеннями «Філософії права» Г. В. Ф. Гегеля розвиток конституційної держави складає «справу всесвітньої історії», тобто має загальнолюдське значення. Наукове ж пізнання еволюції світового конституціоналізму мислитель вбачав у виявленні і порівнянні права різних народів [1, с. 311, 59, 58]. Звідси випливає необхідність порівняльного аналізу перших конституцій Європи. Становлення основних ідей конституційного права, зародження відповідної науки пов'язано з періодом падіння феодального абсолютизму і діяльністю блискучої плеяди просвітників, головним чином у Великобританії, Франції та США, конституційні акти яких також відіграли визначальну революційну роль у переході світової спільноти на новий рівень розвитку. Для ефективного засвоєння студентами підвалин конституційного права зарубіжних країн важливо мати чітке уявлення й про зміст конституцій, які не зробили помітного рушійного внеску в розвиток світової науки, як, наприклад, Конституція Польщі 1791 р. Вирішенню такого питання може сприяти порівняльний аналіз двох перших конституцій країн Європейського континенту, а саме Польщі та Франції. Про першу Конституцію Франції впродовж XIX–XX ст. писали французькі історики й правознавці Ф. Міньє, А. Тьєр, Ж. Мішле, Л. Блан, І. Тен, Ж. Жорес, А. Олар, Матьєз, Ж. Лефевр, А. Собуль, Ж. Ведель, М. Дюверже та ін., як і правознавці багатьох країн світу. Конституція ж Польщі в цей період замовчувалась у зв'язку з її входженням до Російської імперії та світової соціалістичної системи. Виходячи з цього, автор висуває перед собою мету здійснення порівняльного аналізу конституцій Польщі та Франції 1791 р.

Польща ввійшла у світову історію як перша на Європейському континенті країна, у якій було ухвалено писану конституцію. Вона мала мобілізувати весь народ на захист цілісності території та суверенітету країни, яку в 1789 р. розірвали на три частини Росія, Австрія та Пруссія. Після виведення із країни російських військ у зв'язку з російсько-турецькою війною польське суспільство охопила ідея необхідності здійснення докорінних реформ з метою оновлення й зміцнення Польщі. Скликаний сейм ухвалив Конституцію 1791 р. Вона складалась із вступу й одинадцяти розділів: I. Панівна релігія; II. Шляхта. Землевласники; III. Міста та міщани; IV. Селяни (хлопи); V. Уряд або визначення публічних властей; VI. Сейм або законодавча влада; VII. Король. Виконавча влада; VIII. Судова влада; IX. Регентство; X. Виховання королівських дітей; XI. Народні збройні сили [8].

У вступі говориться від імені короля Станіслава Августа та об'єднаних станів, що вони, «вільні від примусу принизливого іноземного іґа, цінуючи... політичне існування, зовнішню незалежність та внутрішню свободу народу», для порятунку вітчизни та її кордонів ухвалюють дану конституцію [8]. Перший розділ проголошував панівною релігією католицьку віру і забороняв перехід в інше віросповідання під страхом покарання за віровідступництво. Одночасно гарантувалась свобода всіх обрядів та релігій у польських землях [8]. Другий розділ «найурочистіше гарантував шляхетському стану всі свободи, вольності, виняткові права та пріоритети у приватному й громадському житті», які були надані йому від Казимира Великого (1333–1370) до Сигізмунда Августа (1548–1572) [3, с. 160–161]. Наголошувалась винятковість земельного права і рухомої власності [8]. Таким чином, Конституція підтвердила панування шляхетського стану в політичному житті. У третьому розділі проголошувався частиною Конституції Закон про міста від 18 квітня 1791 р. — «Міста наші Королівські вільні в землях Речі Посполитої» як «істинну й дієву силу для охорони її свобод та цілісності спільної вітчизни» [8]. Тим самим надавались права міщанам. Четвертий розділ передбачав укладання між селянами й поміщиками договорів «із точним значенням умов та описів», які мали успадковуватися землевласниками, тобто поміщиками. Наголошувалось, що «селяни будь-якого маєтку не можуть ухилитися» від виконання обумовлених в договорах повинностей, «які зобов'язують їх або довічно, або до визначеного терміну... гарантуючи таким чином землевласникам усі вигоди, що належали їм від селян» [8]. У тексті Конституції прямо не згадувалось кріпосне право, але про його збереження говорила назва четвертого розділу — «Селяни (хлопи)», тобто кріпаки, наголошення обов'язків довічно виконувати повинності та згадування наявності вільних селян, що обумовлює наявність і невольних.

Відповідно до доктрини Ж.-Ж. Руссо про народний суверенітет та ідеї Ш. Л. Монтеск'є, Конституція закріплювала устрій держави у формі конституційної монархії із розподілом влади на три гілки: законодавчу, виконавчу й судову [9; 7; 8, розд. V]. «Будь-яка влада у людському суспільстві бере свій початок у волі народу, — декларував п'ятий розділ. — І щоб назавжди гарантувати свободу громадян, громадський порядок та цілісність земель Речі Посполитої, уряд польського народу повинен складатися, і волею даного закону завжди буде складатись із трьох властей, тобто: законодавчої влади в (руках) об'єднаних станів, вищої виконавчої влади в (руках) короля і сторожі (міністрів), влади судової в юрисдикціях (органах), які встановлені з цією метою або які повинні бути встановлені» [8]. Про ідею народного суверенітету мова йшла й у шостому розділі: «Оскільки законодавство не може здійснюватись усіма і народ доручає це своїм вільно обраним Представникам, тобто послам, встановлюємо, що обрані на сеймиках послы, будучи зосередженням спільної довіри, повинні розглядатись у законодавстві... як Представники всього народу» [8]. Законодавчим органом був двопалатний парламент — сейм у складі палати послів і палати сенаторів. Послы обирались земськими сеймиками із числа об'єднаних станів — дворян, міщан, духовенства, а сенатори призначались королем із єпископів, воєвод, каштелянів та міністрів терміном на два роки [8, розд. VI]. Палаті послів підлягав розгляд проектів двох основних типів: про загальні, конституційні закони і постанови сейму. До перших входили громадянські та кримінальні закони, закони про встановлення постійних податків. Другий тип складала закони про тимчасові збори, про міру вартості монети, про суспільні позики, надання шляхетства та різних нагород, про розподіл громадських витрат, звичайних і надзвичайних, про війну та мир, ратифікацію договорів, про звіти виконавчих магістратур тощо. Обов'язок сенату полягав в ухваленні чи відхиленні постанов палати послів [8, розд. VI].

Сейми були ординарні і готові, тобто скликані в екстрених випадках у зв'язку із початком війни, внутрішніми безпорядками, очевидною загрозою голоду, смертю короля чи його небезпечною хворобою [8, розд. VI]. Вища виконавча влада надавалась королю та його раді, яка називалась Сторожею законів. Король, вступаючи на трон, присягав Богу і народу зберігати конституцію. Особа короля проголошувалась «священною і недоторканною», яка «повинна бути не самодержцем, а батьком і главою народу». Призначувана королем Сторожа законів — уряд країни — складалась із примаса — глави польського духовенства і голови комісії освіти, п'яти міністрів: поліції, друку, воєнного, фінансів, друку для іноземних справ та двох секретарів, із яких один видав протоколом Сторожі, а другий — протоколом іноземних справ. Сторожа законів формувала окремі комісії з питань освіти, поліції, армії та фінансів [8, розд. VII]. Судова влада здійснювалась

встановленими й обираними магістратурами шести видів: I. Суди першої інстанції у кожному воєводстві, землі й повіті, судді яких обираються на сеймиках; II. Суди для міщан; III. Окремі провінційні референдарські суди для розгляду справ вільних селян відповідно до попередніх законів; IV. Збережені задвірні, асесорські, реляційні та курляндські суди; V. Суди із питань адміністрації; VI. Верховний (сеймовий) суд, який обирався кожні два роки сеймом. До його компетенції входили справи про злочини проти народу й короля, тобто державні злочини. Суди першої інстанції і Верховний суд розглядали також справи шляхти й усіх землевласників [8, розд. VIII]. Передбачалось створення сеймом групи осіб для укладання нового кодексу громадянських і кримінальних законів.

Конституція врегульовувала питання щодо здійснення регентства неповнолітнього короля та виховання королівських дітей [8, розділи IX–X]. Вона декларувала, що для «захисту від нападів та для збереження своєї єдності» створювались «народні збройні сили». В останньому розділі, як і у вступній частині, наголошувалась «подяка Богу за даровану благоприємну хвилину звільнення Польщі від чужоземного іга і громадянської смути: за встановлення влади, яка найбільш дієво може гарантувати... істинну свободу та єдність Польщі, за встановлення таким чином... вітчизни на рівень, що дає можливість отримати в очах Європи її справжню повагу» [8, розд. XI]. Конституція 1791 р. діяла до початку 1793 р., коли був здійснений другий розподіл Польщі, і залишалась «заповітом помираючої Батьківщини» [3, с. 163], що знаходить підтвердження наданням Олександром I Польщі «Конституційної хартії Царства Польського 1815 р.» і Миколою I «Маніфесту 14 лютого 1832 р. Про новий порядок управління та утворення Царства Польського» [4; 5]. Ці законодавчі акти також гарантували вільне віросповідання, функціонування сейму у складі палат послів і сенаторів, виконавчої влади з п'ятьма комісіями, судової влади, зберігали дворянські права та привілеї разом із кріпосним правом [4].

Конституція Франції 1791 р. була побудована на ідеях Просвітництва XVII–XVIII ст., зокрема на теорії конституціоналізму Ш. Л. Монтеск'є, який обґрунтував вітчизняну концепцію конституційної монархії, що спиралась на вчення Дж. Локка та практику англійського парламентаризму [7; 6]. Однак Монтеск'є виступав проти загального виборчого права і доводив необхідність певних виборчих цензів [7, с. 292]. Конституція Франції 1791 р. структурно складалась із Декларації прав людини й громадянина 1789 р., преамбули під назвою «Французька конституція» і семи розділів: I. Основні положення, забезпечені конституцією; II. Про поділ королівства й про становище громадян; III. Про державні власті; IV. Про збройні сили держави; V. Про державні податки; VI. Про відношення французької нації до інозем-

них націй; VII. Про перегляд конституційних постанов [2, с. 252–282]. Розділи I, IV–VII поділялися тільки на статті, а розд. III — на глави, відділи й статті. Третій розділ — «Про державні власті» — містив п'ять глав: 1. Про національні законодавчі збори; 2. Про королівську владу, про регентство та про міністрів; 3. Про здійснення законодавчої влади; 4. Про здійснення виконавчої влади; 5. Про судову владу [2, с. 255–278]. Перша глава розподілялась на п'ять відділів, друга — на чотири, третя — на чотири, четверта — на три, п'ята мала один відділ.

У Декларації прав людини й громадянина, вступній частині та в першому розділі «Основні положення, забезпечені конституцією» викладались встановлені революцією її завоювання, зокрема формулювалось визначення свободи, закону, суверенітету, його джерела, принцип хабеас корпусу, проголошувалась свобода думки, віросповідань, друку, зібрань, пересування, звернення громадян до влади з петиціями, недоторканність власності, обрання чи призначення служителів культу, доступ громадян до посад, участі у визначенні податків, застосування за одні і ті ж правопорушення одних і тих же покарань, а також обов'язки громадян. Безповоротно скасовувались встановлення, які наносили шкоду свободі й рівності прав, зокрема дворянство, перство, спадкові й станові відмінності, феодальні порядки, вотчинна юстиція, всілякі титули, звання, переваги, лицарські ордени, корпорації, знаки відмінності для доказу дворянства, продажність та спадковість державних посад, станові цехові управи, професійні, художні та ремісничі корпорації, релігійні обітници та противні природним правам і конституції зобов'язання. У ст. 5 розд. II конституцією називались усі «видані Національними зборами протягом 1789, 1790 і 1791 років» закони [2, с. 254]. У їх числі були Постанова Національних зборів від 23 червня 1789 р. про недоторканність кожного депутата, Декрет Установчих зборів від 11 серпня 1789 р. про знищення феодальних прав та привілеїв, Декрет Установчих зборів від 10 травня 1791 р. про право петицій, Закон від 21 жовтня 1789 р. про стан облоги, Закон від 15 березня 1790 р. про порядок скасування феодальних прав, закони від 15 травня 1790 р. і 13 квітня 1791 р., що пояснюють скасування права тріажу (повернення селянами захоплених раніше феодалами общинних угідь), Закон щодо зібрань робітників і ремісників одного й того ж становища та однієї і тієї ж професії (Закон Ле Шапельє) [2, с. 228–244] та ін. Тут же визначались умови набуття і втрати французького громадянства, утворення в міських і сільських округах комун, обрання муніципальних органів [2, статті 2–4, 6, 8–10].

Стаття 4 розд. III «Про державні власті» заявляла: «Форма правління монархічна. Влада виконавча довірена королю і здійснюється під його зверхністю міністрами й іншими відповідальними органами» [2, с. 255]. У ст. 1

розд. III говорилося, що «королівська влада неподільна, вона довірена спадково царюючому дому і переходить по чоловічій лінії у порядку першородства. Особа короля недоторканна і священна» [2, с. 261]. У той же час наголошувалось, що «у Франції немає влади, яка стоїть над законом». Король царствує лише в силу закону, «і лише іменем закону він може вимагати підкорення». У відділі 3 розд. III визначались повноваження короля [2, с. 261, 269–270]. Законодавча влада належала Національним зборам у складі однієї палати, які вільно обираються народом на дворічний термін. До повноважень та обов'язків Національних законодавчих зборів належали: 1) законодавча ініціатива; 2) визначення державних витрат; 3) встановлення державних податків, визначення їхньої природи, обсягів, довготривалості і порядку їх стягнення; 4) розклад прямих податків поміж департаментами; 5) запровадження й скасування державних посад; 6) визначення проби, ваги, чеканки та найменування монет; 7) охорона кордонів; 8) вирішення питань щодо утримання армії; 9) завідування національним майном; 10) притягнення до відповідальності міністрів та головних посадовців; 11) нагороди за принесену державі користь; 12) призначення вшанування великих людей. Сюди входили також питання проголошення війни, ратифікації мирних, союзних і торгових договорів, пролонгації своїх засідань, розміщення військових частин [2, с. 266–268]. У кожному департаменті й дистрикті діяли обрані народом органи, які здійснювали розклад прямих податків і слідкували за надходженнями всіх видів оподаткування [2, с. 273]. Судову владу мали здійснювати обрані народом на визначений термін судді [2, с. 255]. Виборчі права громадян обмежувались багатоступеневою системою обрання виборців, розподілом громадян на активних і пасивних, майновим, податковим, віковим цензами та цензом осілості. Активним громадянином вважалась особа, яка була громадянином Франції, досягла 25-річного віку, мешкала у місті чи кантоні протягом встановленого законом терміну, сплачувала прямий податок не менше вартості трьох робочих днів і надала довідку про його сплату, не була домашнім прислужником, внесена до списку національної гвардії місцевого муніципалітету і принесла громадянську присягу. Активні громадяни збирались кожні два роки для обрання виборщиків для виборів до Національних зборів. Ніхто не міг бути обраним виборщиком, якщо, окрім викладених вище умов, необхідних для внесення в число активних громадян, не задовольняв іншим вимогам. Залежно від обсягів майна обраною виборщиком могла бути особа, яка мала дохід, рівний вартості від 100 до 200 робочих днів у містах і 400 робочих днів на селі [2, розд. III, відділ 2, статті 1–7, с. 256–257].

Від 83-х департаментів країни виборщики обирали 745 представників народу, до числа яких могли входити всі активні громадяни, незалежно від

їхнього громадського становища, професії чи сплачуваного податку, за винятком міністрів, суддів, військових та будь-яких чиновників виконавчої влади. Представники народу могли обиратись лише на два терміни поспіль. Вони користувались недоторканністю і могли бути затриманими за скоєні кримінальні злочини лише за згодою палати [2, с. 256–260]. Конституція передбачала складання присяги особами, які отримували французьке громадянство [2, гл. 1, розд. III, ст. 5, с. 254], депутатами Національних законодавчих зборів [2, гл. 1, розд. III, відділ 5, ст. 6, с. 260], королем перед вступом на трон [2, гл. 2, відділ 1, с. 261] та членами уряду [2, гл. 2, відділ 4, ст. 3, с. 266]. Що стосується вирішення Конституцією соціальних проблем, то в розд. I передбачалось створення головного управління громадського догляду й виховання покинутих дітей, для полегшення долі злидених і пошуку роботи для бідних безробітних [2, с. 253]. Для оборони держави від зовнішніх ворогів, для охорони внутрішнього порядку й забезпечення дотримання законів передбачалось створення збройних сил у складі сухопутних і морських формувань, військ особливого призначення для несення внутрішньої служби [2, с. 278–279].

Таким чином, порівняльний аналіз конституцій Польщі та Франції 1791 р. дає підстави дійти висновків про наявність властивих їм подібностей і відмінностей. Перші полягають у більш чи менш яскраво виражених впливах на зміст документів ідей європейського Просвітництва, Декларації прав людини й громадянина 1789 р., англійської системи парламентської монархії та Конституції США, проголошенні народу джерелом влади, хоча й у неоднаковому обсязі. Ці ідеї й документи передбачали тотальне усунення будь-якої соціальної й політичної нерівності людини перед законом. Французька Конституція послідовно втілювала їх у практику побудови й функціонування державної системи. Конституція ж Польщі розповсюджувала їх лише на вільні стани: дворянство, міщан, духовенство, вільних селян, не зачіпаючи кріпосного селянства, що складало основну частину населення країни. Сюди входить і непослідовність задекларованого принципу релігійної толерантності. Саме у цьому полягав обмежений, половинчастий характер сприйняття нею просвітницьких ідей. До подібностей також належать ухвалення конституцій національними зборами, встановлення конституційної монархії, розподілу гілок влади, обмеження виборчого права, входження до текстів конституцій інших законодавчих актів, релігійна терпимість, проголошення короля особою священною і недоторканною, вручення королеві виконавчої влади, керівництва збройними силами, принесення королем присяги перед вступом на трон, дворічний термін парламентської легіслаури.

Відмінності полягають у спадковості французького трону й обираності польського, в однопалатному французькому й двопалатному польському парламенті, у розподілі Конституції Франції на розділи, глави, відділи й статті, а польської — лише на розділи, у радикальності викоринення Конституцією Франції феодальних порядків, скасуванні кріпосного права, станів, звань, привілеїв, станових нагород і наголошенні Конституцією Польщі на збереженні кріпосного права, панівного становища шляхти з усіма її феодальними правами, привілеями та власністю. Якщо весь народ Франції проголошувався джерелом влади та суверенітету, то найчисленніша частина населення Польщі — кріпосне селянство — не входила до «об'єднаних станів», а відтак на неї не розповсюджувалось положення Конституції про походження влади та про її суверенність. Французька Конституція передбачала один безстановий суд для всього населення країни, у той час як польська Конституція запроваджувала станові судові інстанції для дворянства, міщан, вільних селян, адміністрації і зберігала феодальні задвірні, асесорські, реляційні та курляндські суди. Конституція Польщі, на відміну від французької, не торкалась і питання соціального захисту людини.

Очевидно, саме радикальність викоринення феодальних порядків Конституцією Франції, її революціонізує значення світового масштабу обумовили їй стійку тривалу всесвітню відомість і винесення правознавцями, разом із Конституцією США 1787 р., на перше місце в науці конституціоналізму. І навпаки, збереження фундаментальних підвалин феодалізму вкупі із тривалою втратою суверенітету й територіальної цілісності виявились визначальними чинниками історичного «забуття» Конституції Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель Г. В. Ф. Философия права / В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 526 с.
2. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII–XIX вв. – М. : Юрид. лит., 1957. – 587 с.
3. Конституції зарубіжних країн. – Х. : ФІНН, 2009. – 664 с.
4. Конституционная хартия Царства Польского 1815 года [Електронний ресурс] // Российский правовой портал : библиотека Пашкова. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/?p=6671>.
5. Манифест 14 февраля 1832 года. О новом порядке управления и образования Царства Польского [Електронний ресурс] // Российский правовой портал : библиотека Пашкова. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/?p=6673>.
6. Локк Дж. Избранные философские произведения / Джон Локк. – М. : Госполитиздат, 1960. – 489 с.
7. Монтескье Ш. Избранные произведения / Ш. Монтескье. – М. : Госполитиздат, 1955. – 609 с.

8. Правительственный закон или Конституция 3 мая 1791 года [Электронный ресурс] // Российский правовой портал : библиотека Пашкова. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=6294>.
9. Руссо Ж.-Ж. Трактаты / Ж.-Ж. Руссо. – М. : Госполитиздат, 1969. – 589 с.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНСТИТУЦИЙ ПОЛЬШИ И ФРАНЦИИ 1791 г.

Зинченко Е. В.

Осуществляется сравнительный анализ конституций Польши и Франции 1791 г. Автор приходит к заключению о свойственном им ряде сходств и отличий. Первые заключаются в более или менее ярко выраженных влияниях на содержание этих документов идей европейского Просвещения, Декларации прав человека и гражданина 1789 г., английской системы парламентской монархии и Конституции США 1787 г. Наиболее радикальными отличиями оказываются сохранение Конституцией Польши прав и привилегий шляхты и землевладельцев вместе с крепостным правом и радикальность искоренения феодальных порядков Конституцией Франции.

Ключевые слова: Конституция, Польша, Франция, разделение властей.

COMPARATIVE ANALYSIS OF POLISH AND FRENCH COSTITUTIONS OF 1791

Zinchenko O. V.

The article provides a comparative analysis of the 1791 Constitutions of Poland and France. The author comes to the conclusion that there exists the series of inherent similarities and differences between them. The former lies in more or less expressed influence on the content of these documents by the ideas of European Enlightenment, the Declaration of Human and Citizens' Rights (1789), the English parliamentary monarchy and the USA Constitution (1787) to proclaim, to a certain extent, the people as the source of power. The concept of Enlightenment provided the total abolition of any social inequality of an individual before the law. The fundamental French Law consequently implemented these ideas into practice of the state system development and functioning. But the Constitution of Poland extended them only to the free classes: nobility, citizens, clergy and free peasants, though they did not affect serfs while they constituted the majority of the country's population. Precisely, this feature has determined the restricted, half-by-half perception of the Enlightenment concept by the main document of Poland. Such facts as the adopting of the Constitution by the national assembly, a two-year term of parliamentary legislature, the establishment of constitutional monarchy, the proclamation of a king as Saint and sacred, the commitment of the executive power to the king, the right to take the latter the lead of the armed forces, to give oath before succeeding to the Crown, to distribute powers, to

restrict the right to vote, to introduce new legislation, the right to adopt can be referred to the similarities.

The differences set the following: a radical eradication of the feudal system by the French Constitution, the dismissal of serfdom, estates, caste titles, privileges, awards and solemn guarantee by the Constitution of Poland of the maintenance of serfdom, the prevailing position of Gentry including all its privileges and property. When the people of France was proclaimed the source of power and sovereignty, the majority of population of Poland – serfs – was not included into the composition of «consolidated estates», that is why the provision of the Constitution concerning the genesis of power and its sovereignty did not refer to this layer. The Constitution of France provided for the unified classless court for the whole population of the country, while the Constitution of Poland constituted class judicial instances for nobility, citizens, free peasants, administration and prolonged the existence of the feudal court judgment, Relational and Kurland courts.

Obviously, the radical attitude of the Constitution of France towards the feudalism, its revolutionary importance have determined its constant world-wide fame and its position number one in the constitutionalism sharing the achievements with the USA Constitution of 1787. Conversely, the maintenance of fundamental feudal background, the long-term absence of sovereignty and territorial integrity turned out to be the principal factors of historical «forgetting» of the Constitution of Poland.

Key words: *Constitution, division of powers, France, Poland.*

